

ארץ זבת חלב ודבש
הרב מואיז נבון

במדבר פרק טז (א) ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלתי בני ראובן: (ב) ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם:

קבוצה ראשונה	קבוצה שניה	
מעורבים	250 איש	דתן ואבירם ועדתם
טענה	כהונה	מנהיגות
נגד	אהרון	משה
סיבה	"שיויון רוחני"	"הנהגה שכשלה"
מיקום	אוהל מועד	מחנה ראובן
עונש	נשרפו באש	נבלעו בארץ

~ דתן ואבירם ~

(יב) וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו: **לא נעלה**:

(יג) **המעט פי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר**

כי תשתרר עלינו גם השתרר:

(יד) **אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם**

העיני האנשים ההם תנקר

לא נעלה:

~ על ההנהגה ~

רשב"ם במדבר פרק טז

(יב) ויאמרו לא נעלה - אליך למשפט. לשון עלייה רגיל לומר אצל הולכים אל השופטים, ...

רש"י הירש במדבר פרשת קורח פרק טז פסוק יב

(יב) **וישלח וגו'**. כבר הערנו: דתן ואבירם היו, כנראה, כת לעצמם ... דתן ואבירם קמו במישרין על משה ומטרתם היתה לסלק את מנהיגותו המדינית של משה. **לא נעלה**. בתשובה זו הם ביטאו בלעג שנון את כל שנאת ליבם. "שלח לקרא ל-"איננו מציין קריאה היוצאת כפקודה מטעם השליט; אין זו הזמנה לדין או לבירור אלא זו הזמנה ידידותית ... אולם "נעלה" איננו מציין רק הליכה למקום גבוה אלא גם הליכה למקום שהוא נעלה בחשיבותו, הליכה אל איש רם מעלה, בייחוד הליכה לבית משפט: ... משה קרא להם בצורה ידידותית וביקש מהם לבוא אליו. אך הם שיוו להזמנתו את האופי של הזמנה לבירור וענו: **לא נעלה אל "האדון!"** - הוה אומר: לא נשמע לפקודתו; זו יהירות מצידו לצוות עלינו לבוא אליו, אין לו זכות לתת פקודות.

רש"י הירש במדבר פרשת קורח פרק טז פסוק יג

... ואילו "שרר", קרוב ל"סרר" המבטא מרי שאיננו ניתן לריסון, **מציין את השלטון השרירותי שאיננו מקבל מרות של חוק**. ובמידה זו הם מאשימים את משה; אף הם מביאים ראיה לדבריהם: הנה הוא מרשה לעצמו לקרוא להם, אף על פי שאין לו כל זכות לכך!

רש"י במדבר פרשת קורח פרק טז פסוק יד

העיני האנשים ההם תנקר וגו' - אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך, לא נעלה: האנשים ההם - כאדם התולה קללתו בחבירו:

שופטים טז: כא: ויאחזוהו [את שמשון] פלשתים וינקרו את עיניו ... ויהי טוהן בבית האסורים: שמ"א יא: ב: ... **בנקור לכם** [לאנשי יבש גלעד] **כל עין ימין ושמתיה חרפה על כל ישראל**: משלי ל: יז: **עין תלעג לאב ותבוז ליקהתאם יקרוה ערבי נחל** ...

רב סמט, "דתן ואבירם"

כותב פרופסור משה ויינפלד (עולם התנ"ך עמ' 100):

ניקור עיניים היה עונש נפוץ על התמרדות במזרח הקדום ובמיוחד באזורי החיתים (והשווה מל"ב כ"ה, ז). ואכן בתעודה חיתית נמצא איום בניקור עיניים על אי-הופעה בפני המושל: 'כאשר תקבלו את המכתב, תופיעו מיד, ואם לא - ינקרו עיניכם'. על כך יש להוסיף: **אין צורך לפרש שדתן ואבירם חששו באמת שמשה ינהג על פי המקובל במזרח הקדום ויענישם בניקור עיניים**. נורמה מעין זו לא הייתה קיימת בישראל לא בימי משה ולא בדורות הבאים. גם מסתבר כי לו חששו לכך באמת היו מזדרזים להתייצב בפני משה. בדבריהם הללו הם מתריסים בחוצפה כי אינם מפחדים כלל ממשה ואינם מקבלים את סמכותו לנהוג בהם מנהג מושל שנתניו מורדים בו, על כן הם מנסחים זאת כשאלה רטורית: 'התעז להענישנו על מרידתנו בך כפי ששליטים נוהגים במצבים מעין אלו?'

רב סמט, "דתן ואבירים"

דבש דבורים הוא תולדה של שדות בר עשירי פריחה, ושפע חלב הוא תולדה של מרעה טבעי דשן. תואר זה לארץ מורה אפוא כי יש לה נתונים טבעיים כה טובים עד שגם כאשר אין היא מעובדת עיבוד חקלאי היא מספקת שפע של דבש וחלב ליושביה, החיים בשטחי יערותיה ורועים בה את צאנם.

רש"י מסכת ברכות דף מא עמוד ב דבש - האמור בתורה הוא דבש תמרים,

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיב עמוד א

תלמוד לומר: זבת חלב ודבש, שמנים מחלב ומתוקים מדבש.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת כתובות דף קיב עמוד א

בדבר שגדולו מן הארץ מיירי שנשתבח ביה ארץ ישראל וחלב אין גדולו מן הארץ ע"כ דרשוהו דקאי על הפירות של ארץ ישראל שזכר שהן שמנים מחלב כו' וק"ל:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיב עמוד א

ואין לך מעולה בכל ארצות יותר מארץ מצרים, שנאמר: כגן ה' כארץ מצרים (בר' יג:)

דברים פרק יא, א-יג

(א) וְאֶהְיֶה אֶת יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ וְשִׁמְרֶת מִשְׁמֶרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כְּלֵהֲיָמִים: (ב) וַיִּדְעֶתְם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶתְבַּנִּיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעוּ וְאֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־גְּדֹלּוֹ אֶת־יְדוֹ הַחֲזָקָה וַיִּזְרְעוּ הַנְּטוּיָה: (ג) [1] וְאֶת־אֲתוֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפָרְעָה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אֲרָצוֹ: (ד) [2] וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיִל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרֶכְבּוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרִדְפָם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדוּם יְקֹנֶךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ה) [3] וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בְּמִדְבַר עַד־בְּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: (ו) [4] וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַתְּנוֹ וּלְאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיָּאב בְּרִדְאוּבוֹן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַעַם וְאֶת־בְּתֵיהֶם וְאֶת־אֱהֲלֵיהֶם וְאֶת כְּלֵהֲיָקוֹם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כְּלֵי־יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי עֵינֵיכֶם הִרְאִיתֶם אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְקֹנֶךָ הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: (ח) וּשְׁמֶרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבְאֵתֶם וּיְרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (ט) וּלְמַעַן תִּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְקֹנֶךָ לְאֲבֹתֵיכֶם לֵאמֹר וְלִזְרַעְם אֲרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ: ס (י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי בֹאֲשָׁמָה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאֲרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאֶתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זֵרְעָהּ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלֶךָ כַּגֵּן הַיָּרֵק: (יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֲרֶץ הָרִים וּבִקְעֹת לְמַטְרַת הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מֵיָם: (יב) אֲרֶץ אֲשֶׁר־יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ דָּרַשׁ אֶתֶּה תְּמִיד עֵינֵי יְקֹנֶךָ אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׂנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה: ס

חזקוני דברים פרשת עקב פרק יא פסוק יא

ארץ הרים ובקעת - ואין אדם יכול להשקותה מן הנהרות ולפי שאתם צריכים לי ע"י גשמים בעתם הזהרו במצותי כדי שאתן לכם גשמיכם בעתם.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף קיב עמוד א [מתורגם]

רבי חלבו ורי עורא ורי יוסי בר חנינא הגיעו למקום מסוים בארץ והביאו להם אפרסק בגודל סיר של כפר הינו ... לשנה הבאה ר' אלעזר הגיע לשם, אחז בידו [אפרסק קטנטן] ואמר: ארץ פרי למלחה מרעת ישבי בה:

דף על הדף כתובות דף קיב עמוד א

... המבואר כאן שמה שהארץ זבת חלב ודבש הוא מותנה כפי מעשיך שאם תשמור לעשות אז יהי הארץ זבת חלב ודבש, ואם ח"ו לא, אז ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה.

נחמה ליבוביץ בעיונה 'דתן ואבירים'

חוצפתם מגיעה לשיא בשימוש שבו הם משתמשים בתואר הכבוד שניתן לארץ המובטחת 'ארץ זבת חלב ודבש'. מתי נאמר תיאור זה לראשונה ביחס לארץ כנען? הלוא היה זה ברגע חגיגי ביותר, הלוא אלה דברי ה' למשה בהתגלותו הראשונה על ידי הסנה, בהשמיעו לראשונה את בשורת הגאולה... (ג', ח) "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש...". תואר זה של ארץ הייעוד... ניתן כאן בפי דתן ואבירים - לארץ התועבות, לבית העבדים, לכור הברזל - למצרים. ... מוצגת כאן הפיכת כל הקערה על פיה, הפיכת סולם הערכים, והעמדתו ראשו למטה ורגליו למעלה. כי מה שהוא עבדות - לו ניתן תואר החירות; ארץ הטומאה מוכתרת בתואר הניתן רק לארץ הקודש.

רב סמט, "דתן ואבירים"

יש לשים לב כי בדברי דתן ואבירים בפסוקים יב-יד נאשם משה בכך שכל שליחותו ביחס לישראל - הוצאתם ממצרים והולכתם במדבר - כל השליחות הזאת היא השתררות שלו עליהם, משמע: אינה נעשית בשליחותו של ה'.

מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת קורח פרק טז סימן יב

לא נעלה. מכאן שהכשילים פיהם שעתידיים לירד ירידה שלא יעלו ממנה: